

Julklappen.

Af

Martin P:n Nilsson.

En folksed må till det yttre vara hur enkel som helst, t. ex. seden att på en viss dag i året sända hvarandra gåfvor, en närmare historisk undersökning af dess ursprung och utveckling kan visa, att dess rötter äro ytterligt intrasslade och olikartade, som just i fråga om julgåfvorna. I vårt land tillkommer ytterligare ett problem på grund af det egendomliga sättet för julgåfvans öfverlämnande, som gifvit den dess egendomliga namn: julklapp. En karakteristisk skildring ger G. Nikander från Åland:

Om julaftonen kom(mer) någon från granngården helt tyst och kastade in en julklapp genom dörren. Folket i stugan skyndade till för att af utanskriften se, hvem som fått gåfvan. Den snabbaste rusar ut för att springa fatt gifvaren. Om det lyckas, säger han dennes namn, så att emottagaren vet, åt hvem gengäfva bör gifvas. . . . Somliga sutto barfota hela kvällen för att vara så mycket snabbare att förfölja gifvarna, »julgubbarna», som ofta voro maskerade, med en afvigvänd svart och hvit skinnpäls eller en långskjorta dragen öfver kläderna. Om det var en kvinna, var hon dock klädd i manskläder. Ibland smög »julgubben» sig upp på vinden, medan förföljaren rusade förbi, och smög sig ned, först då denne åter gått in i stugan.

(Festskrift för Feilberg s. 394 f.)

I min bok om årets folkliga fester har jag försökt ge en förklaring: att julklappen ursprungligen skulle vara en skämtgåfva, däraf skyndsamheten och hemlighetsfullheten vid öfverlämnandet, däraf de beledsagande verserna. Jag skall inte neka, att den första anledningen till denna hypotes, Feilbergs berättelse om flugsmällan, ej var vidare stark, men då Olof Christofferssöns meddelande om vissa sydsånska, liknande julbruk¹ offentliggjordes i Fataburen 1912

¹ Då Doc. v. Sydow i Folkminnen och Folktankar 1916 s. 10 synes vilja fatta bruket att gå med grisfoten eller sparfven som en mera tillfällig yttring af annandagsupptågen, vill jag nämna, att aktuarien Berg meddelat, att båda i Vemmenhögsköping voro allmänna julseder.

s. 241 ff., ansåg jag, att den fått en så pass god bekräftelse, att den kunde tåla vid en diskussion.

Helt nyligen har docenten v. Sydow benäget ställt till mitt förfogande ett par intressanta meddelanden från Dalarna och Norrland:

Julbocken går omkring med horn och fårskinnspäls och kastar in genom dörren små julklappar, innebärande en pik åt mottagaren. (Malung.)

Man skickar en julklapp till en, som springer med skvaller, en afhuggen kalfsvans (ett mycket vanligt bruk), eller man syr fast en byxknapp i baken på något hans plagg, sveper detta i ett paket och skickar honom.

(Vindeln, Västerbotten.)

En invändning, som alltid kan låta höra sig, är att dessa folkliga bruk först äro uppptecknade i vår tid. Deras ålder är oviss; man kan således antaga, att de äro härledda ur julklappen. Den invändningen kan jag i själfva verket ej komma öfver med det mig till buds stående materialet. Jag kan blott hänvisa på att äfven julklappen är ung, ej fullt två århundraden gammal, och att den folkliga seden med skämtsamma julgåfvor är tämligen utbredd och har gamla förbindelser.

Från Gälds härad omtalade jag seden att »gå med julaknutan». Julaknutor *in corpore* finnas i Kulturhistoriska Museet i Lund:

»Julaknutorna» B från Gälds, hvilka försedda med lämpliga inskriptioner tjugonde dagen sändes rundt i byn, en från hvarje gård, för att slutligen hamna på utgångspunkten. Hufvudändamålet var att erhålla riklig traktering.

(Väglädning i K. M. 1888, s. 21.)

De till den af Svenska Dagbladet nyligen föranstaltade folksedtäflingen inkomna upppteckningarna, som publicerats i julas, ha bl. a. medfört några exempel äfven på detta bruk. I Halland förekom det vid Knut.

I östra delen af Voxtorps socken var det brukligt att på Knutsdagen af halm och gamla kläder m. m. tillverka en figur i kroppsstorlek, som kallades julagubbe eller Knutgubbe. Den skjutsades eller bars under mycket skämt från gård till gård och by till by. Under påhälsningarna i gårdarna begåfvades »Knut» med diverse extra persedlar såsom käpp, brännvinsflaska med glas, snusdosa o. s. v. Ibland var han äfven försedd med »pass» och skriftliga rekommendationer af skämtsamt slag. Ej sällan kom han som en tjuf om natten och uppställdes af varsamma händer utanför ingångsdörren, där han i den tidiga morgonens bleka halfdager satte hela huset i skräck med sin grymma uppsyn och sin hotfullt höjda påk.

(Oskar Sjunneson, Sv. Dagbl. d. 25 dec. 1915.)

Äfven i mellersta Sverige förekommer bruket, och här användes en ursprungligare figur, en halmdocka.

I Söderfors skogsbygd brukade ungdomen under julhelgen — jag vill minnas andanadag jul på kvällen — gå ut förklädd och medhafva ett litet förråd dockor af halm, som de praktiserade in till misshagliga familjer. Antagligen skulle dessa halmgubbar föreställa »bortbytingar» eller kanske onda tomtar. Jag blef aldrig i tillfälle att se dessa halmgubbar, ty mottagarna brände fortast möjligt upp dem och höllo tyst med gåfvan.

(Alfred Vernborg, Sv. Dagbl. d. 25 dec. 1915.)

På juldagens kväll uppvaktas flickorna med halmgubbar, som slängas in genom köksdörren, allt under det de kastande ila bort och gömma sig undan upptäckt af de i hast efter dem ilande tärnorna. Hvarför de göra så, är mig obegripligt, ty bli de ej uppvaktade med dessa halmfästmän, äro de visst ej nöjda, och dock låtsa flickorna förtrytelse, då de kastas in, och skynda att upptäcka den skyldige.

(Lillhärad och Skultuna, Västmanland; »Una», Sv. Dagbl. d. 15 jan. 1916.)

Julaftonen gjordes af halm en julbock, som kastades in till grannarna.

(Åland, G. Nikander i Festskrift för Feilberg, s. 395.)

Äfven i Norge i en by i närheten af Mandal förekom ett bruk, som mycket liknar det halländska. Man förfärdigade af en stock bilden af en bock, som ungdomen under julnatten uppställde framför det ena eller det andra huset, så att den var det första, som dess invånare fingo se på juldagsmorgonen.¹

Tiden varierar, men gemensamt för dessa sist anförda bruk är, att »gåfvan» är en af de figurer, som sedan gammalt spelade en roll vid julen och så småningom, som många underrättelser visa, så förlorat sin ursprungliga betydelse, att de blifvit leksaker: halmgubbarna (burmännen) och bocken.

Emellertid skulle dessa notiser, ehuru de synas bekräfta min åsikt, ej ha föranlett mig att återkomma till frågan, i synnerhet som jag förmodar, att Nordiska Museets folksedsarkiv, som tyvärr är en nattresa aflägsat, innehåller åtskilliga andra exempel på seden. Där emot har jag haft fördelen att kunna använda en annan, äfven för folksedsforskningen mycket gifvande, men tyvärr af folkloristerna vanligen förbisedd samling, de för Svenska Akademiens Ordbok gjorda excerpten,² och dessa gifva med afseende på julklappens ålder en så klar bild, att de förtjäna att framdragas.

Nyårsgåfvorna äro som bekant äldre än julgåfvorna och synas ha hållit sig längre i Sverige än i Danmark. Troels Lund³ anför

¹ Mannhardt, Ant. Wald- und Feldkulte, s. 194.

² Min tacksamhet för tillåtelsen att använda samlingen kvitterar jag kanske bäst med en hänvisning på att den äldre litteraturen är mycket fullständigt excerperad och att samlingen med det största tillmötesgående är tillgänglig för intresserade forskare.

³ Dagligt Liv i Norden, Folkeudgave VII, 23 ff.

en mängd exempel på julgåfvor i Danmark från senare hälften af 1500-talet; från Sverige anför han blott ett exempel på gåfvoutdelning, och det nyårsdagen; det engelska sändebudet Whitelocke utdelade 1654 sådana till drottningens drabanter och betjänter efter landets sed. Emellertid voro julgåfvor, men af ett visst bestämdt slag, redan på öfvergången från medeltiden ej obekanta i Sverige.

Det fanns äfven ett slags bröd, som är rundt, tjockt och långt som ett fem-års barn. Under de dagar, då Kristi födelse firas, utdelas detta öfverallt till skänks, äfven till fullständigt obekant folk, tillika med annan hugnelig välfägnad och kärleksbevisning, värdig en sådan högtid. (Olaus Magnus, Hist. de gent. sept. XIII, 17.)

Man ville låta vänner och andra smaka på julbrödet, liksom man senare gick omkring i byn och bjöd sina vänner julölet att smaka på.

Det är således julkosten, bröd och öl, som går som gåfva, möjligen ett minne af det fordom gemensamma julgillet. Jultigget sammanhänger härmed, liksom det sammanhänger med de gåfvor, som gåfvos åt underordnade, i Sverige nyårsdagen, i Danmark julafton. Omvänt erhöles också öfverordnade gåfvor. Det har gått här liksom i Rom, där Kalendegåfvorna öfvergingo till en skatt, ibland i penningar:

Stadz Capellanen H. Måns Colliander insinuerar en skrift angående några Borgare som ej efter wanl. betalt honom sin Juhlöre. (Växjö rådsturätts protokoll 1715, s. 74.) men ursprungligen och vanligen in natura.

Särskildt prästerna gjorde anspråk på julkost, ehuru det ej alltid erkändes. Enligt Åbo konsistoriums protokoll s. 359 (år 1659) klaga några bönder i Tötsala, att deras pastor tager mer af dem än honom bör, bl. a. julakost. I Murenus' visitationsprotokoll af 1657 heter det s. 342:

Almoghen uthi Hammarland cum annexa bewilljadhe till hospitalet äth the fatighe een liten juullkäst, sedhan the haffua inghen sielfwe att kasta uppå.

I Lappland blef det lapparnas regelbundna gärd till sin själasörjare; P. Högström¹ och Wetterstedt² omtala, att pastor af hvar skattlapp erhåller i julkost ett lispund kött eller fisk samt en renost efter hvar trettionde renko.

¹ Sveriges Lapmarker (1744 ?), s. 232.

² Resa genom Sveriges och Norges lappmarker (1822) I, 194.

Julkosten var också en del af aflöningen för folk i blygsammare ställning. Enligt Hülphers¹ aflönades brandvakterna med 16 skillingar i månaden, klädespersedlar, julkost och något drickspengar af hushållen.

Nyårsgåfvor som vängåfvor voro emellertid äfven en vanlig sed; i litteraturen nämnas de i senare hälften af 1500-talet.

Vij önske edher till nyåhrsgåffw

Gudz nåd och wenskap.

(Nyårs Minne 1569; 2 saml. IX, 163.)

Til en nyårsgåffve vil iag ödmuikeligen skenke min edle Jungfru ett blomster, som wäl tiener at stölia och inbinda uthj en Ehre Krantz nämliga negliker.

(Sv. Synodalakter (1586) II, 49.)

Schroderus nämner i sin Comenius (1639) s. 879 till textens »Neujahrgaben», att man sänder »bekantom wännom Nyåhrgåfwor».

Rätt intressant är det att se, att våra skämttidningars satiriska julklappar då motsvarades af likadana nyårsgåfvor. Det heter t. ex:

Du som full utaf politiskt väder alltid klandrar,

Dig jag äfven med en julklapp gläder,

Du af mig ett munlås får.

(Allm. Journ. 1814, nr 299, s. 3),

men Wivallius, som skrifvit en smädedikt mot de kejserlige, kallar den »een Nyårsgåffwa för bewiste wällgerningar».²

Fram på 1700-talet börjar julklappen att konkurrera med nyårsgåfvan. Det äldsta belägget är en julklappsvers med öfverskriften »Julklappsband på en mössa» i fru Nordenflychts Qwinligt Tankespel (1746) s. 157. Ordet var dock då fullt kurant, som dess förekomst i sammansättning visar och kort därpå följande citat:

Lysander skickar Er en julklapp. (Posten 1768 s. 367.)

En mindre fägnasam julklapp war det, at Ella hemmanet N. 1. blifvit afbränt in Nov. (Bref i Ågerups arkiv 9/1 1784);

det upptages också i Linds svensk-tyska ordbok 1749. Dock läser man s. v. Christ:

Ein heiliger Christ, eine Gabe zum heiligen Christ, eine Weihnachts-Gabe für die Kinder und das Gesinde, en Juhl-gåfwa för barn och tjenste-folk,

och s. v. Christ-Geschenk:

ein heiliger Christ, en Juhle-gåfwa.

¹ Sv. städer (1778) I, 71.

² Dikter (1631) s. 21.

Samma fru Nordenflycht skrifver:

Den Högste täks Er endast gifwa
En ymnog tid, som witne har,
Hur säll Er Nyårsgåfwa war.

(Qwinligt Tankespel (1746—7), s. 86.)

I en redogörelse för Dissertations sur l'origine des Étrennes heter det:

Nyårsgåfvor äro numera brukliga endast bland tjänstefolk nästan, hvaremot Julklappar ibland vänner och förnämt folk blifvit mera gängse.

(Sv. Merc. 1762, s. 6.)

Detta vittnar om striden mellan bruken, men får tas *cum grano salis*, ty så sent som 1780 skrifver Kellgren till grefvinnan Mejerfelt:

Det var det värff, som nu vår Jofurs omsorg wäckte,
Att dela Nyårsgåfvor ut,

(2 Saml. 8:45.)

och Höpken nämner båda i samma andedrag, då han skrifver till Linné år 1768:

at få bref och tidningar ifrån Hr Archiatern är en behagelig juhlklapp och nyårsgåfwa för mig.

(II, 19.)

Märkvärdig är den pedagogiska anstrykning, som julklapparna till barn då ha. Den är känd ur det bekanta stället ur riksrådet Carl Bondes memoarer (s. 13). Hans far brukade föranstalta en sträng examination med gossen, i synnerhet julafton. Därefter öppnades dörren till matsalen, där julgranen var tänd, »och däromkring voro våra julklappar uppstädade på ett bord». En bok i det Reuterholmska arkivet har på pärmen en anteckning af G. A. R.:

Under min k. Herr Fars inspektion har jag . . . 1772 genomgått denne Historie, som mig till en åminnelse däraf och då till Julklapp blef förärad samma år.

(E. G. Palmén i Hist. arkisto IX, 299.)

På 1800-talet äro nyårsgåfvorna försvunna; de citat som omnämna julklapparna bli talrikare, men äro vanligen intetsägende. Anmärkningsvärdt är, att julklappsverserna ofta omnämnas som ett själfallet tillbehör, t. ex. af Crusenstolpe¹ och F. W. Scholander.² Värde att anföra är följande skildring:

Julklappar utdelades på två sätt, dels medelst deras inkastande genom dörren från förstugan, som gränsade intill salen, där familjen var församlad, och dels genom

¹ Morianen (1841) III, 125.

² I ett bref till J. G. Arsenius den 3 jan. 1872 (III, 144).

»julbocken», hvilkens roll utfördes af en vid gården anställd f. d. soldat, »gubben Ahl», han var utklädd i en vänd fårskinnspås och stora horn samt galopperade omkring salen, hvarunder han ringde med en klocka en stund, innan han ur en påse kastade ett paket på golfvet.
(Cronholm, Minnesblad (1908), s. 26.)

Julbocken uppträder nu vanligen helt enkelt som lastdjur för julklappskorgen.¹ Han hade som bekant också upptagits i djäkne-gången. »Helig Christ» och »Jule-Bocken» nämnas såsom afskaffade 1737,² men ännu 1777 klagas det öfver att

en hop Gåssar gå omkring på Gatorne med oskickeliga uptåg af Stjernan och den så kallade Juhlebåcken,

(Karlsson, Blad ur Örebro Skolas äldsta hist. I (1871), XXXVIII.)

och bruket upphörde i själfva verket först på 1800-talet.³ Härigenom har han blifvit populär hos barnen,

Julbocken kommer och han går,
Barnen ömsom glädja sig och rysa,

(Tegnér II, 267.)

samt också tidigt kommit i sällskap med från Tyskland importerade figurer, som ömsom skrämde, ömsom begåfvade barnen. Lind, tysk-svensk ordbok räknar upp under Ruprecht (1749)

Juhl-bock, robberknekt, barnaskrämsel, busen;

förvrängningen »robberknekt» visar, att denna figur upptagits i svenskt folkbruk.

De anförda vittnesbörden visa, att seden och ordet julklass först uppträda i början på 1700-talet och under hela detta århundrade konkurrera med nyårgåfvorna, det äldre bruket, som här och där på landsbygden fortlefvat ännu längre. Julgåfvor äro dock bekanta från äldre tid, men de äro af annat slag, julkosten, och ha ej heller regelmässigt utdelats just på julaftonen.

I början af medeltiden erhöll konungen den honom skyldiga skatten in natura. Han måste därför resa omkring i provinserna med sitt följe för att upptaga och förtära den. Ur de norska konungasagorna är det bekant, att konungen om julen höll ett stort gästabud,

¹ T. ex. Ödman, Hemma och borta (1896), s. 15; Lagus, Från pojåkären (1904), s. 42.

² Scherping, Cober, 2:32.

³ Jmf. Skolgång och Djeknegång (1868), s. 62.

en *jólaveitzla*, och till det ändamålet måste han på den ort, där han ämnade »dricka jul», erhålla särskildt rikliga naturagärder; de heta *jólagjöf* och nämnas som en konungen tillkommande gård. I Sverige har förhållandet förmodligen varit liknande. Naturaprestationerna öfvergingo sedermera till en penningskatt: »Julagestning iiij mrk.» uppföres på Gustaf Vasas tid i rikets räkenskaper.¹ Julgåfvor in natura erhöles äfven andra underordnade tjänstemän, särskildt prästerskapet, som erhöles offer. För dylika halft frivilliga afgälder som julkosten synes man särskildt ha räknat på den vid de stora helgerna stegrade frikostigheten. Äfven dessa naturaprestationer förvandlades tidigt i penningar. Redan i den skånska stadsrätten från slutet af 1200-talet heter det:

tha a giælkare thiuf at halde fore paske peninge och fore iule peninge.

(IV, 11.)

Hur segt ett bruk, äfven sedan lagen längesedan upphäfts, kvarleffer, visas däraf, att häradstjänaren, som hade häradshäktet omhand, ännu för en mansålder sedan i Vemmenhögs härad vid julen gick omkring och erhöles en kappe säd i hvar bondgård.² De naturaprestationer, som varit bundna vid julen, ha naturligtvis icke varit fästa vid en viss dag; det ligger i sakens natur, att de bringas kort före julens och julgilletts början.³

Däraf kommer vanan att ge gåfvor om julen, som stärkes af den rikliga tillgången på mat och dryck och den naturliga frikostigheten vid helgen. Grannar och vänner skicka hvarandra julbröd och julöl att smaka. Seden leffer kvar ännu som jultiggeriet på landsbygden. Den kan lämpligen benämnas med det gamla namnet *julkost*.

Därjämte förekom den från utlandet importerade seden att utdela gåfvor på den julianska kalenderns nyårsdag. Den förekommer redan i de isländska sagorna och härstammar från den romerska Kalendefesten med dess gåfvor. Söder om Östersjön synas under medeltiden blott nyårs-, ej julgåfvor vara bekanta. Nyårsgåfvor

¹ Rikets ränta 1530—3, 96, tryckt i Hist. handl. XI:1.

² Han pretenderade dessutom, att byns älderman skulle forsla hem den insamlade säden åt honom. (Meddelande af aktuarien Berg.)

³ Jag måste nöja mig med dessa antydningar. Ett närmare ingående på saken måste ju medföra en behandling af hela det medeltida skatteväsendet.

som vängåfvor ha också eröfrat Sverige och äro härskande under 1500- och 1600-talen, då äfven gåfvor, som egentligen äro allmosor eller drickspengar, utdelas på nyårsdagen. I Danmark förekommer däremot under samma århundraden en dylik gåfvoutdelning på julaftonen. De af Troels Lund anförda exemplen höra till största delen till kategorien julkost. Att i Danmark dessa gåfvor till underordnade och andra ej som, åtminstone i de högre skikten och städerna, i Sverige öfverflyttades till nyåret, berodde väl delvis på inflytandet af en ny art af julgåfvor.

För hundra år sedan klagar en rimmare:

Fördömda bruk att julklapp gifva,
Tyranniskt, svenskt och dumt.

(Journ. f. litt. o. theater 1811, s. 1200.)

Rimmaren har fallit för frestelsen att framställa det, som misshagar hans vishet, som svenskt, men som det händer med orätt. Julpresenter af det slag, som förekommer sedan 1700-talet, äro import. Jag känner lifligt behovet af en bredare grundval än den ej alltför omfångsrika materialsamling,¹ som står mig till buds och som jag ej förmår effektivt komplettera. Det synes mig dock, att man af detta, åtminstone hypotetiskt, kan draga vissa slutsatser.

Under hela medeltiden nämnas i Tyskland blott nyårsgåfvor, hvilka åtminstone halfvägs äro en afgäld. Gåfvor utdelade på julaftonen påträffas för första gången i Alssos omkring 1400 författade *Consuetudines*. Julaftonen kallas efter gåfvorna *largum sero* (den frikostiga aftonen). Detta latinska uttryck är en öfversättning af ett tjeckiskt (*štědry večer*); seden att gå omkring och sjunga och samla in gåfvor julafton och nyårsafton kallas *calendizare*, äfven anføres en vers af en tjeckisk *koleda*-(Kalende-)visa.

På slaviskt område har Kalendefestens namn och i stor utsträckning dess bruk öfverflyttats på julaftonen och julen. Alssos skildring visar påtagligt, att nyårsbruk och nyårsöfvertro här öfverflyttats till julaftonen. Den som ej gifver eller mottager en gåfva den aftonen skall inom året råka i olycka; man håller handen i fickan och rör om bland mynten för att ej fattas pengar under året.

¹ I hufvudsak Tille, *Gesch. der deutschen Weihnacht*, 189 ff.

I de katolska länderna förekomma två nära hvarandra liggande gåfvodagar. Dels fortleva de romerska Kalendegåfvorna, *étrennes*, *strenæ*, dels erhålla barnen gåfvor på den helige Nikolaus' dag, den 6 december. Protestantiska präster ha på 1500-talet fördömt detta senare bruk som papisteri och sökt öfverföra gåfvorna till julaftonen, på det att barnens sinnen ej skulle vändas till helgonen utan till Kristus, som är alla goda gåfvors gifvare. Det äldre tyska namnet på julklappen, *heiliger Christ*, synes mig bevara en erinring häraf. St Nikolaus var ett skol- och barnhelgon. Julgåfvan har också i äldre tid en stark pedagogisk anstrykning. Till *Christbürden* på 1500-talet bifogas en *Christrute*. Detsamma gäller om de figurer, som i Tyskland gå omkring på julaftonen och ömsom risa, ömsom beskänka barnen. En afläggare af denna sed tycks redan i slutet på 1500-talet ha trängt upp till Danmark (jultallriken).

Senast på 1700-talet har en import hit af tyska julbruk ägt rum. Därom vittnar förvrängningen »robberknekt» för Ruprecht Knecht. Lloyd, s. 100, omnämner spögubben Ruprecht Knecht och beskyddaren Kinkeljes (Kindlein Jesus) som ett svenskt bruk; dess ålder är tyvärr oviss. Ofvan har framhåfts, att barnens julgåfva på 1700-talet har en stark pedagogisk anstrykning; vittnesbörden häröra från grefve Bonde och Reuterholm, således från de högsta samhällsskikten, där främmande bruk först vinna insteg.

Min hypotes är nu den, att detta från Tyskland importerade bruk af julgåfvor utlöst det svenska. Bruket utbreder sig uppenbart liksom julgranen från de högre klasserna till de lägre.¹ Det gamla bruket att ge hvarandra julkost kan ha hjälpt till dess utbredning. Men formen för denna utifrån lånade sed att dela ut gåfvor på julafton ha de högre klasserna, som ännu stodo i närmare beröring med folket, öfvertagit från ett inhemskt folkligt bruk, att kasta in till grannen eller ställa upp framför hans dörr en af de af ålder brukliga halmfigurerna, en gubbe eller en bock. Detta var ett julsämt, som kunde förekomma när som helst under helgen. Gifvaren gaf sig till känna med ett slag på fönstret eller dörren och försvann därefter snarast möjligt. Denna form har öfvergått på jul-

¹ Jmf. de ofvan anförda notiserna från Åland, Lloyd s. 93 o. a.

aftonens gåfvor öfver hufvud, som däraf fått namnet julklapp. Särskildt intressanta äro de åländska bruken. På julaftonen kastades en halmbock in till grannarna; det är det äldre bruket. Anf. st., s. 392, heter det, att julgran och moderna julklappar kommit i bruk för fyrtio år sedan. Det utsäges ej direkt, men man får väl återfinna dessa moderna julklappar i det ofvan, s. 49, anförda citatet. Julbocken som lastdragare för julklapparna vittnar möjligtvis också om sammanhanget; han är, som vi ofvan sett, rätt gammal. Förut var julbocken själf julklappen; sedan gåfvorna blifvit andra, blef han julklapparnas öfverbringare.

Som ett tillägg kan jag ej afhålla mig från att nämna en gissning till julgranens ursprungshistoria, som jag blott antydtt i »Årets folkliga fester» s. 79, men allt kraftigare framställt sig för mig. Som halfvuxen pojke, innan jag ännu hade en aning om alla dessa seder, har jag en gång gjort i ordning ett ris, hängt alla slags godter i det och gifvit det i födelsedagspresent åt en liten flicka. Nyligen har jag läst eller hört talas om samma skämt. Jag anför detta för att visa, huru nära ris och gåfvor hänga ihop, när det gäller barnen. Christ-rute jämte Christbörden inbjuder direkt till samma kombination. I Sydtyskland hade man ett julris, motsvarande fastlagsriset, som drefs i vatten, så att det fick gröna löf till julen. Ett sydtyskt träsnitt från slutet af 1700-talet, som kallas das Weihnachtsgeschenk, visar en knippa löfvade grenar, som stå i ett kärl med vatten; gåfvorna hänga i dem.¹ Bilden är icke ensam i sitt slag. Skulle här ej kunna vara en af utgångspunkterna för julgranen?² Populär har den blifvit just som barnens träd och i förening med gåfvorna.

¹ Afbildadt i »Årets folkliga fester», s. 69.

² Ernst H. L. Krause meddelar i Globus 70 (1896) 388 följande från tiden omkring 1600: »Wie Jos. Gény aus der Becksehen Chronik mitteilt, wurden am Christabend in der Herrenstube zu Schlettstadt »Meyen« (d. h. Festtannenbäume) aufgerichtet und mit Äpfeln und Oblaten geziert, und von dieser Feier zogen die Mitglieder der Stube, zu denen auch Geistliche gehörten, zur Mette. Am Dreikönigstag kamen dann die Kinder »die Meyen schüttlin«, also die Tannenbäume zu plündern.» Det synes mig, som man med »Meyen« snarare hade att förstå löfvade majgrenar än julgranar; i hvarje fall upp-träder redan här sambandet mellan julträdet med dess gåfvor och barnen, liksom i Dannhauers skildring från Strassburg i midten på 1600-talet (Tille, anf. arb. s. 259), men i denna säges julträdet uttryckligen vara en gran.

Det gapar en stor lucka i tiden mellan de äldsta notiserna om julgranen i Strassburg från början af 1600-talet och de därpå följande långt in på 1700-talet — när Elsass ånyo blef tysk provins 1871, var julgranen bortglömd och infördes på nytt —, och än vidare råder det egendomliga förhållandet, att när julgranen börjar sitt segertåg, är den en speciellt protestantisk sed. Under den här antydda synpunkten passar den förträffligt in i den pedagogiska miljö, hvarmed protestantismen omgifvit barnens julafton. I samma pedagogiska miljö träffa vi julgranen i vårt äldsta svenska vittnesbörd, riksrådet Bondes. Dess höga ålder bereder allvarsamma svårigheter; mig synas de minskas, om det ställes in i det här omhandlade sammanhanget. Men för att riktigt vinna hjärtan måste julträdet lägga bort skolmästarrefasonerna; det har återvändt till ursprunget och lånat form och färg från andra julträd och majträd. Så har det blifvit, hvad det är för oss alla.